

Prof. dr Dušan Mojić

Univerzitet u Beograd

Filozofski fakultet

Odsek za sociologiju

E-mail: dmojic@f.bg.ac.rs;

dusan.mojic@ekof.bg.ac.rs

Tel: + 381 64 261 86 98

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Tema

MOBILEurope: Kolektivno pregovaranje za mobilne radnike u Evropi tokom pandemije virusa Kovid-19 – slučajevi pograničnih, sezonskih radnika i radnika migranata

Beograd, decembar 2022.

Funded by the
European Union

1. Uvod

Pandemija virusa Kovid-19 pokrenula je poslednjih godina mnoge probleme i pitanja u vezi sa različitim aspektima društvenog života u globalnom smislu. Jedna od najteže pogođenih sfera bila je sfera rada. Rad je uvek bio usko povezan sa velikim preobražajima društvenog sistema. Po rečima Manuela Kastelsa, „proces rada je u srži društvene strukture” (Castells, 2010: 216). U postmodernim društvima tehnološki razvoj je značajno transformisao prirodu ekonomske proizvodnje i rada uopšte. Drugi važan faktor u tom pogledu poslednjih decenija svakako je globalizacija. Povećana ekonomska, politička i društvena povezanost sveta odnosi se na činjenicu da pojedinci, grupe i nacije postaju međuzavisniji (Giddens et al. 2018: 562).

Procesi globalizacije su ozbiljno ubrzali društvene transformacije time što su donele napredak u mnogim aspektima, ali su istovremeno donele i nove neizvesnosti u poređenju s ranijim vremena. Pandemija koronavirusa (sa njenim globalnim posledicama) bila je samo još jedan dokaz da živimo u globalno rizičnom društvu (Beck, 1992). Ti novi (globalni) rizici utiču na ljudske živote u mnogim sferama, uključujući i svet rada. Isključenost sa tržišta rada, nesigurni oblici zapošljavanja, smanjeni prihodi od rada, različiti vidovi nejednakosti, siromaštvo i socijalna isključenost kao rezultat smanjenih mogućnosti zapošljavanja predstavljaju primere ovih globalnih rizika. Ovi rizici se dramatično povećavaju u kriznim situacijama, naročito u globalnim krizama kao što je pandemija virusa Kovid-19.

Nije preterano reći da je pandemija koronavirusa „okrenula svet rada naglavačke“ (Ujedinjene nacije, 2020: 2), budući da je imala dramatične posledice po rad, prihod, život i opštu dobrobit radnika i njihovih porodica širom sveta. Mnoga preduzeća su obustavila svoje poslovanje, što je dovelo do gubitka brojnih poslova i radnih sati. U globalnom smislu, milioni radnika ostali su bez posla i prihoda. Na ove procese uglavnom su uticali strukturni faktori, jer su radnici koji su ranije radili na nesigurnijim i nepovoljnijim radnim mestima pretrpeli teže posledice tokom pandemije. Neformalno zaposleni radnici suočili su se sa gubitkom prihoda od 60% u prvom mesecu krize izazvane pandemijom. Više od 40% mladih radilo je u privrednim sektorima koji su najteže pogođeni krizom. Konačno, žene su takođe bile zaposlene u sektorima koji su doživeli ozbiljan pad ekonomske aktivnosti – u uslužnim delatnostima, turizmu i hotelijerstvu (Ujedinjene nacije, 2020: 2).

Teškoće u svetu rada tokom krize pre svega se odnose na gubitak posla i radnih sati, prihoda od rada i, posledično, ozbiljno povećanje nesigurnosti i poteškoća za brojne pojedince i njihove porodice. U 2020. godini (u poređenju sa 2019. godinom, pre krize) zabeležen je globalni gubitak od 114 miliona radnih mesta. Za razliku od ranijih kriza, nepovoljni ekonomski uslovi doveli su uglavnom do povlačenja sa tržišta rada, odnosno do prelaska u neaktivnost 81 miliona ljudi (u poređenju sa 33 miliona onih koji su ostali bez posla, ali se nisu povukli sa tržišta rada) (ILO, 2021a: 2). U ovoj krizi, globalna stopa učešća radne snage

Funded by the
European Union

pala je za 2,2%. Poređenja radi, navešćemo da je tokom prethodne svetske ekonomske krize (2008. i 2009. godine) ovaj pad iznosio svega 0,2%.

Kao što se moglo i očekivati, posledica gubitka posla i smanjenja radnog vremena je globalno smanjenje prihoda od rada. U četvorogodišnjem periodu pre pandemije 2020. realno povećanje prihoda od rada iznosilo je između 1,6% i 2,2%. U 2020. godini zabeležen je pad prihoda od rada od 8,3%. U prva dva kvartala taj pad je nastavljen, ali je bio nešto blaži – 5,3% (ILO, 2021b: 12). U tom pogledu najugroženiji su žene, mladi ljudi i niže kvalifikovani radnici. Tokom pandemije pojavile su se nove razlike i nejednakosti u svetu rada. Popularno (i uglavnom tačno) objašnjeno, osnovna podela je bila između privilegovanih (koji su mogli da rade onlajn, od kuće) i ostalih koji su (ako su imali sreće da zadrže posao) morali da putuju u uslovima značajnih ograničenja javnog prevoza. Termin esencijalni radnici osmišljen je da naglasi značaj određenih privrednih sektora i radnika koji rade u njima (The Plight of Essential Workers during the COVID-19 Pandemic, 2020), ali se može shvatiti i kao oblik nove nejednakosti u svetu rada.

Konačno, jedna kategorija radnika je posebno bila ugrožena tokom pandemije koronavirusa – mobilni radnici. Oni su u fokusu naše analize. „Mobilni radnici su među prvima iskusili neke od negativnih posledica izbijanja pandemije virusa Kovid-19. Neki problemi sa kojima su se suočili imali su korene i od ranije, dok su drugi bili potpuno novi. Oni su se uglavnom suočavali sa izazovima koji se odnose na: 1) (delimično) zatvaranje granica; 2) gubitak posla ili perspektive zaposlenja; 3) nepodobnost za beneficije/socijalnu pomoć ili podršku; 4) stanje zdravlja i bezbednosti na radnom mestu i 5) životne okolnosti” (Rasnača, 2020: 1). Ovi izazovi su pogoršali strukturne nejednakosti pre pandemije, kao što su koncentracija mobilnih radnika u niskokvalifikovanim zanimanjima (koji se nalaze na samom dnu raspodele prihoda), često zapošljavanje na osnovu ugovora o radu na određeno vreme i ranjivost na prinudno zatvaranje pošto su bili pretežno koncentrisani u sektorima u kojima rad na daljinu nije bio moguć (Fasani, Mazza, 2020: 1).

2. Ključni koncepti

Pojam mobilnih radnika u našem projektu odnosi se na pogranične, sezonske i radnike migrante. Ove vrste radnika definisane su na različite načine, ali će prioritet u ovom dokumentu biti dat zajednički dogovorenim direktivama (ili drugim zakonskim odredbama) Evropske unije i Ujedinjenih nacija.

Pogranični radnik je definisan Uredbom br. 883/2004 Evropskog parlamenta i Saveta Evropske unije kao „svako lice koje obavlja delatnost kao zaposleno ili samozaposleno lice u državi članici i koje ima prebivalište u drugoj državi članici kome se po pravilu vraća svakodnevno ili najmanje jednom nedeljno“ (Evropski parlament, 2004: 2). Za razliku od radnika migranata (koji u potpunosti napuštaju zemlju porekla da bi živeli i radili u drugoj zemlji), pogranični radnici imaju dvostruku nacionalnu pripadnost, koja proizilazi iz njihovog

Funded by the
European Union

mesta stanovanja i radnog mesta. Međutim, definicija pograničnog radnika može da varira od jedne oblasti do druge (na primer, u slučaju poreskog zakona, prava na boravak ili prava na socijalnu pomoć) (EurWORK, 2018). Zakonske odredbe i Sud pravde Evropske unije dosledno su potvrđivali da pogranični radnici zaista predstavljaju radnike EU i da njihovo pravo na slobodno kretanje treba da bude zaštićeno. Međutim, uprkos mnoštvu ovih instrumenata, pogranični radnici su se suočavali sa mnogim direktnim i indirektnim preprekama u efikasnom ostvarivanju tog prava (Jorens et al. 2015: 4).

Sezonski radnik je definisan kao „državljanin treće zemlje koji zadržava svoje glavno mesto boravka u trećoj zemlji i boravi legalno i privremeno na teritoriji države članice radi obavljanja delatnosti koja zavisi od smene godišnjih doba, po jednom ili više ugovora o radu na određeno vreme zaključenih direktno između tog državljanina treće zemlje i poslodavca sa sedištem u toj državi članici“ (Evropski parlament; Savet Evropske unije, 2014: 381). Međutim, definicija mora uvažiti činjenicu da sezonski posao mogu obavljati i građani EU i državljani trećih zemalja zapošljavajući se na sezonskoj osnovi u jednoj državi članici EU, dok zadržavaju svoje glavno mesto boravka u drugoj državi članici EU ili trećoj zemlji. Jednak tretman je osnovni princip kako za pravne režime koji regulišu EU, tako i za sezonske radnike van EU. Direktiva o sezonskim radnicima primenjuje se na radnike koji nisu iz EU koji ulaze u državu članicu EU da bi privremeno radili u sektoru koji zavisi od smene godišnjih doba. Direktiva daje radnicima pravo na jednak tretman sa državljanima EU zemlje domaćina u pogledu uslova zapošljavanja, minimalne radne dobi, uslova rada, uključujući platu i otpuštanje, radnog vremena, odsustva i praznika, kao i mera za zaštitu zdravlja i bezbednosti na radu.

Prema Konvenciji Ujedinjenih nacija o zaštiti svih radnika migranata i članova njihovih porodica, **radnik migrant** „odnosi se na lice koje treba da bude angažovano, angažovano ili je bilo angažovano na plaćenju delatnosti u zemlji čiji on ili ona nije državljanin“ (Generalna skupština UN, 1990: 262). Međutim, ova definicija je veoma široka i, ako se primenjuje striktno, može uključiti i pogranične i sezonske radnike. Stoga, kao što je ranije pomenuto, tačnija definicija radnika migranata odnosi se samo na pojedince koji su u potpunosti napustili svoju zemlju porekla da bi živeli i radili u drugoj zemlji. Naše istraživanje treba da se fokusira na radnike migrante koji su državljani trećih zemalja i koji se u kontekstu EU često nazivaju „imigrantima“ kako bi se razlikovali od građana EU. Ove dve kategorije radnika očigledno su u različitom pravnom položaju, pošto su građani EU već u velikoj meri zaštićeni okvirom slobodnog kretanja (d'Auchamp, 2011: 9).

Socijalni dijalog i kolektivno pregovaranje tokom pandemije koronavirusa je proces između sindikata i poslodavaca koji regulišu uslove zapošljavanja. Međutim, ne postoji usaglašena definicija kolektivnog pregovaranja u zemljama članicama EU. Glavni elementi koji se koriste za karakterizaciju sistema kolektivnog pregovaranja su sledeći:

- Pokrivenost kolektivnim ugovorima – udeo radnika obuhvaćenih kolektivnim ugovorima – što je povezano sa članstvom u organizacijama poslodavaca i sindikata, ali i sa proširenjem ugovora na druge firme i radnike u sektoru.
- Nivo pregovaranja na kojem se pregovara o kolektivnim ugovorima: na nivou preduzeća, sektora ili na nacionalnom nivou. Višestepeno pregovaranje uključuje kombinaciju kolektivnog pregovaranja na nivou preduzeća i na višem nivou.
- Stepem fleksibilnosti za preduzeća da modifikuju uslove utvrđene sporazumima na višem nivou. Ovo se kreće od centralizovanih sistema, u kojima postoji malo ili nimalo prostora za kompanije da odstupe od sektorskih ili nacionalnog sporazuma, do potpuno decentralizovanih sistema, gde se kolektivno pregovaranje može odvijati samo na nivou preduzeća. Između ove dve krajnosti, organizovana decentralizacija omogućava sektorskim sporazumima da postave široke okvirne uslove, dok su detaljne odredbe prepuštene pregovorima na nivou preduzeća.

Punopravna definicija **prekogračnog kolektivnog pregovaranja i transnacionalnog socijalnog dijaloga** ne postoji ni u EU. Prekogračno kolektivno pregovaranje u Evropi je rezultat Evropske monetarne unije i uspostavljeno je kako bi se izbegla „trka prema dnu” u pogledu troškova plata različitih nacionalnih sindikata u pokušaju da se poveća međunarodna konkurentnost. Prekogračno kolektivno pregovaranje se ovde tumači kao relativno uzak koncept koji opisuje pravno obavezujuće sporazume o platama i uslovima rada. Za razliku od kolektivnih ugovora o kojima pregovaraju nacionalni socijalni partneri, transnacionalni sporazumi preduzeća, kao što su međunarodni i evropski okvirni sporazumi, koji se zaključuju između pojedinačnih poslodavaca, potpisuju se na globalnom ili evropskom nivou preduzeća i evropskim savetima zaposlenih. Oblasti pregovora odabrane za ovaj projekat (a koji se odnose na mobilne radnike) su sledeće:

- Zapošljavanje – plate, ugovori o radu i otpuštanja.
- Socijalno osiguranje i oporezivanje.
- Uslovi rada – smeštaj, bezbednost i zdravlje, sanitarna kontrola.
- Problemi mobilnosti tokom pandemije koronavirusa – slobodno kretanje radnika.

3. Ciljevi istraživanja

Na osnovu predstavljenog kontekstualnog i konceptualnog okvira, opšti cilj projekta *MOBILEurope* je da promoviše analizu i istraživanje industrijskih odnosa u vezi sa položajem mobilnih radnika u vreme pandemije virusa Kovid-19 na nivou EU i u komparativnom pogledu (identifikovanje konvergencija i razlika u sistemi industrijskih odnosa u državama članicama EU i u zemljama kandidatima). Ovo istraživanje predstavljaće

Funded by the
European Union

značajan doprinos i promociju razmene informacija i iskustava između strana koje su aktivno uključene u industrijske odnose, s ciljem daljeg razvoja i jačanja struktura industrijskih odnosa u Evropi. Konačni rezultat prekograničnog istraživanja biće komparativna studija koja treba da pruži podatke zasnovane na dokazima o tekućim trendovima u šest država članica EU i zemljama kandidatima sa specifičnim i različitim industrijskim odnosima. Zaključci i preporuke studije omogućiće dalji razvoj teorije, istraživanja i prakse u Evropi u oblasti industrijskih odnosa.

Specifični ciljevi

1. Identifikovati uticaj krize izazvane koronavirusom na pogranične, sezonske radnike i radnike migrante u pogledu zapošljavanja, uslova rada i socijalne zaštite.
2. Identifikovati ulogu i uticaj socijalnog dijaloga i kolektivnog pregovaranja za ublažavanje posledica do kojih je dovela pandemija koronavirusa na pogranične radnike, sezonske radnike i radnike migrante.
3. Obrazložiti rezultate i izvući zaključke u vezi sa metodama saradnje socijalnih partnera i izazovima na nacionalnom i nivou EU za garantovanje socijalnih i ekonomskih prava ciljne grupe mobilnih radnika.

Indikatori za specifične ciljeve

- Veća baza znanja na nacionalnom i evropskom nivou o nivou i vrsti izazova sa kojima se suočavaju mobilni radnici usled krize izazvane pandemijom virusa Kovid-19 u EU i zemljama Balkana.
- Unapređeno znanje različitih aktera socijalnog dijaloga i naučne zajednice na nacionalnom i nivou EU o identifikovanim i razrađenim modalitetima među zemljama o pokrivenosti kolektivnim ugovorima, nivou kolektivnog pregovaranja, stepenu fleksibilnosti, centralizaciji i drugim institucionalnim aranžmanima preduzetim za uvođenje dugoročne, srednjoročne i kratkoročne podrške mobilnim radnicima.
- Usvojen paket preporuka zasnovan na rezultatima istraživanja.

Planirana (procenjena) vrednost

- Jedan zajednički razvijen teorijski i metodološki okvir.
- Kvantitativno i kvalitativno prikupljanje podataka kroz desk analize, transnacionalno istraživanje (najmanje 180 ispitanika), dubinske intervju/fokus grupe na nacionalnom i međunarodnom nivou (najmanje 180 ispitanika/učesnika).

Funded by the
European Union

- Izrađeno najmanje šest izveštaja na nacionalnom nivou.
- Izrađen jedan uporedni sintetički izveštaj.
- Jedan međunarodni seminar na kom će biti predstavljena publikacija.
- Usvojena lista preporuka.
- Najmanje šest sastanaka sa socijalnim partnerima organizovanih na nacionalnom nivou.

Ovo empirijsko istraživanje se uglavnom fokusira na tri oblasti:

1. Identifikovanje specifične ekonomske i socijalne situacije mobilnih radnika, posebno pograničnih, sezonskih radnika i radnika migranata, u poređenju sa domaćim radnicima u okviru pandemije koronavirusa.
2. Kolektivno pregovaranje kao mehanizam za pronalazak rešenja i izgradnju dijaloga.
3. Međusektorski pristup, gde pomenuti mobilni radnici predstavljaju radnu snagu u Evropi u prekograničnim oblastima koje čine deo privrede.

4. Metodološki okvir

Pitanja za istraživanje

U fokusu analize naći će se sledeća pitanja:

- Šta znamo o ugovorima o radu, otpuštanjima i smanjenju zapošljavanja pograničnih, sezonskih radnika i radnika migranata tokom krize izazvane koronavirusom?
- Kakvu su pravnu nesigurnost iskusili u pogledu svakodnevnog prelaska granica, socijalnog osiguranja i oporezivanja?
- Šta znamo o pogoršanju uslova rada, uključujući nivoe zarada, zdravlje i bezbednost na radu ili povećanje stope prekarnog rada?
- Šta znamo o njihovom povratku u zemlju porekla i pristupu nacionalnim šemama privremene podrške?
- Koje su političke aktivnosti preduzete (od strane Vlade)?
- Da li su socijalni partneri zajednički pregovarali o rešenjima problema koji proističu iz uticaja pandemije Kovida-19?

Funded by the
European Union

- Koje aktivnosti sindikati jednostrano preduzimaju?
- Koje aktivnosti su preduzeli socijalni partneri u cilju podrške radnicima u njihovoj zemlji i inostranstvu?
- Šta je rezultat koordinacije prekograničnog kolektivnog pregovaranja?
- Koji su modeli kolektivnih ugovora na različitim nivoima igrali ulogu u upravljanju izazovima koje je pandemija Kovida-19 donela pograničnim radnicima, sezonskim radnicima i radnicima migrantima?
- Koji indikatori su važni za unapređenje kolektivnog pregovaranja i sporazuma za usvajanje srednjoročnih mera?

Uzorkovanje i ciljevi empirijske analize

Za analizu tokom projekta koristiće se dve različite vrste izvora – sekundarni izvori i empirijski dokazi prikupljeni kroz terenske studije. Sekundarni izvori (literatura, zakoni, vladine odluke donete tokom pandemije koronavirusa, itd.) će se koristiti za desk analize u svakoj zemlji koja učestvuje u studiji, što će rezultirati analizom institucionalnog okvira i položaja mobilnih radnika za vreme pandemije Kovida-19 karakterističnim za svaku zemlju.

Ciljevi desk analize su sledeći:

- Izložiti pregled literature o pitanju pograničnih, sezonskih i radnika migranata i različitim oblicima kolektivnog zastupanja ove heterogene kategorije radnika.
- Analizirati raznovrsnost institucionalnih aranžmana i tipova radnih odnosa i uslova rada za vreme pandemije koronavirusa.
- Prikupiti, analizirati i uporediti kolektivne ugovore na različitim nivoima (nacionalnom, sektorskom i na nivou preduzeća), koji su igrali ulogu u upravljanju izazovima sa kojima su se mobilni radnici suočili usled pandemije koronavirusa.

Empirijski dokazi će biti prikupljeni komplementarnom upotrebom kvantitativnih i kvalitativnih tehnika prikupljanja podataka (anketa i dubinski intervjui/fokus grupe). Pozivajući se na naš projekat, istraživači iz Španije, Grčke, Poljske, Portugalije, Srbije i Severne Makedonije će sprovoditi ankete i dubinske intervjue/fokus grupe u svojim zemljama. Ispitanike treba birati prvenstveno (ali ne isključivo) iz sledećih sektora: zdravstvo i institucionalna zaštita, građevinarstvo i infrastruktura, IT industrija, usluge, prehrambena industrija i poljoprivreda.

Poduzorci će biti sledeći:

Funded by the
European Union

1. **Poduzorak – mobilni radnici (učesnici ankete);** najmanje 30 ispitanika u svakoj zemlji (poželjno po 10 iz svake kategorije – pogranični, sezonski radnici i radnici migranti). Dakle, ukupan broj ispitanika u anketi je 180 za celokupan projekat.
2. **Poduzorak – lideri (predstavnici) i članovi sindikata (ispitanici intervjuja/učesnici fokus grupe);** broj ispitanika po zemlji za ovaj poduzorak je minimum 15 (ukupno 90). Ove ispitanike treba birati iz najmanje tri različita sektora.
3. **Poduzorak – predstavnici poslodavaca (menadžeri/direktori privatnih i javnih preduzeća i ustanova) (ispitanici intervjuja/učesnici fokus grupe);** broj ispitanika po zemlji za ovaj poduzorak je minimum 15 (ukupno 90). Ove ispitanike treba birati iz najmanje tri različita sektora.

Naša studija koristi neslučajnu proceduru uzorkovanja. Ona se zasniva se na odlukama koje proizilaze iz objektivnih podataka u pogledu poznavanja strukture analizirane populacije. Imajući u vidu ciljeve i pretpostavke projekta, svrsishodno uzorkovanje je najtačnije. Ono podrazumeva odabir takvih jedinica analize (pojedinaca) koje će dobiti najopsežnije i najpotpunije informacije o datoj temi (procedura „snežne grudve“ u pronalaženju ispitanika može biti od velike pomoći).

Anketa o uticaju krize izazvane pandemijom koronavirusa na mobilne radnike biće distribuirana putem onlajn upitnika. Osnovni cilj je da se identifikuju socio-ekonomske karakteristike pograničnih, sezonskih radnika i radnika migranata, uslovi njihovog radnog angažovanja tokom pandemije Kovida-19 u pogledu zapošljavanja i socijalne sigurnosti, kao i njihova očekivanja i uočene potrebe u tom domenu. Sindikati i druge zainteresovane strane u partnerskim zemljama pomoći će u pronalaženju ispitanika i promociji onlajn platforme. Period za popunjavanje upitnika biće šest meseci.

Intervjui/fokus grupe će se usredsrediti na dubinsku analizu obrazaca zapošljavanja i uslova rada mobilnih radnika tokom kriza izazvanih pandemijom Kovida-19 sa stanovišta vođa/predstavnik sindikata i predstavnika poslodavaca (menadžera/direktora iz javnog i privatnog sektora). Posebna pažnja biće posvećena procesu kolektivnog pregovaranja, sa naročitim akcentom na dosadašnje, sadašnje i buduće uloge i aktivnosti svih ključnih aktera socijalnog dijaloga – predstavnika radnika (sindikati), predstavnika poslodavaca (udruženja poslodavaca) i predstavnika države (institucije, agencije i inspektorati). Dubinski intervjui ili manje fokus grupe (poželjno tri fokus grupe sa po 10 učesnika u svakoj), u zavisnosti od preferencija partnera. Period za sprovođenje intervjuja ili organizovanje fokus grupa biće četiri meseca.

Konačni ishod analize biće šest nacionalnih izveštaja i završni uporedni izveštaj. Nacionalne izveštaje će prirediti istraživači iz svake partnerske organizacije na osnovu rezultata i zaključaka desk analiza, anketa i dubinskih intervjuja/fokus grupa. Završni uporedni izveštaj izradiće glavni istraživač sa Univerziteta u Beogradu. O glavnim rezultatima istraživanja će

se razgovarati i elaborirati sa relevantnim akterima na nacionalnom nivou i na nivou EU na šest nacionalnih radionica i jednoj konferenciji na evropskom nivou. Ovi izveštaji će, između ostalog, sadržati i katalog dobrih praksi i preporuke politika. Svaka nacionalna radionica će obuhvatiti po 20 učesnika kao što su akademski istraživači i stručnjaci, socijalni partneri, predstavnici sindikata i donosioci odluka uključeni u politike rada. Preporuke politika prethodnih tematskih izveštaja biće sažete u završnom izveštaju (e-publikacija) i štampane.

5. Reference

- Casale, Giuseppe, 2013. International Labour Standards and EU Labour Law. In: Countouris, Nicola, Freedland, Mark (Eds.) *Resocialising Europe in a Time of Crisis* (pp. 81-104). Cambridge: Cambridge University Press.
- Castells, Manuel. 2010. *The Rise of the Network Society*. Second edition. Oxford; Malden, MA: Blackwell Publishers.
- d'Auchamp, Marie. 2011. *Migrant Workers' Rights in Europe*. Brussels: The Regional Office for Europe of the UN High Commissioner for Human Rights.
- European Parliament; Council of the European Union. 2004. *Regulation No. 883/2004 of the European Parliament and of the Council of the European Union of 29 April 2004 on the Coordination of Social Security Systems*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:02004R0883-20140101&from=DE>
- European Parliament; Council of the European Union. 2014. *Directive 2014/36/EU of the European Parliament and of the Council of 26 February 2014 on the Conditions of Entry and Stay of Third-country Nationals for the Purpose of Employment as Seasonal Workers*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=celex%3A32014L0036>
- EurWORK. 2018. *Frontier Worker*. <https://www.eurofound.europa.eu/observatories/eurwork/industrial-relations-dictionary/frontier-worker>
- Fasani, Francesco, Mazza, Jacopo. 2020. *A Vulnerable Workforce: Migrant Workers in the COVID-19 Pandemic*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Giddens, Anthony, Duneier, Mitchell, Appelbaum, Richard P., Carr, Deborah. 2018. *Introduction to Sociology*. Eleventh edition. New York: W.W. Norton & Company.
- ILO (International Labour Office/Organization). 2021a. *ILO Monitor: COVID-19 and the World of Work*. Seventh edition. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/briefingnote/wcms_767028.pdf
- ILO (International Labour Office/Organization). 2021b. *World Employment and Social Outlook: Trends 2021*. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_795453.pdf
- Jorens, Yves, Minderhoud, Paul, De Coninck, Joyce. 2015. *Comparative Report: Frontier Workers in the EU*. Brussels: European Commission.

Funded by the
European Union

Rasnača, Zane. 2020. Essential but Unprotected: Highly Mobile Workers in the EU during the COVID-19 Pandemic. *ETUI Research Paper – Policy Brief 9/2020*, <https://ssrn.com/abstract=3699377>.

The Plight of Essential Workers during the COVID-19 Pandemic. (2020). *The Lancet*, 395(10237), 1587.

UN General Assembly. 1990. *International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of their Families*. A/RES/45/158. <https://www.refworld.org/docid/3ae6b3980.html>

United Nations. 2020. *Policy Brief: The World of Work and COVID-19*. https://unsdg.un.org/sites/default/files/2020-07/policy-brief-the_world_of_work_and_covid-19.pdf

Funded by the
European Union